

Lípa Jan

Lékařská fakulta, Univerzita Karlova

Dolista Josef

Lékařská fakulta, Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova
Prague, Czech Republic

Původ Drtikolova (Československého) Buddhismu / *The origin of Drtikol's Buddhism*

Summary

František Drtikol (1883-1961) was a photographer, painter, Patriarch of Czech (Czechoslovak) Buddhism, but above all a man - a man who greatly influenced the spirituality of subsequent generations. The teachings of Fráni Drtikol are the signs of his meditation practice, as well as the now traditional community of people that united and unites the personality of František Drtikol and his meditation practice based on philosophical, but not religious, Buddhism. Its source, however, is primarily yoga and hermetism, as found by studying period materials.

Key words: religiosity, spirituality, buddhism, hermetism, yoga, ethics.

ÚVOD – UČENÍ FRÁNI DRTIKOLA

František Drtikol (1883 – 1961) je dnes dobře znám nejen v uměleckých kruzích. Díky svým žákům a v neposlední řadě i díky svým ctitelům se jeho známost šíří i v kruzích duchovních. S jistotou ho můžeme zařadit mezi nejvýznamnější duchovní osobnosti našeho národa, jež zcela překročily hranice, nejen ty provinční. Jeho vnitřní vývoj byl do značné míry ovlivněn buddhismem, a to jednak aspekty filosofickými a také ryze praktickými cvičeními, jež ho dovedly k plnému poznání¹.

Učení Fráni Drtikola bychom mohli shrnout slovy: **čakramy – bdění – nemyšlení**².

1 DOLEŽAL, S. (ed.), *František Drtikol – Duchovní cesta*. Praha: Svět. 2004, s. 7.

2 Srov.: LÍPA, J.: *Patriarcha českého buddhismu – Fráňa Drtikol a jeho učení*. Dingir 3/2016, s. 77–80.

Evžen Štekl dodává: „Jedno je zapotřebí: cvičit čakramy v rámci buddhistického učení. Je to cesta směřující vzhůru, je to cesta vedoucí k cíli.“³

Také Jiří Scheufler, žák Františka Heina, uvádí: „Drtikol správně pochopil cestu bdělého vědomí hlásanou Meyrinkem a ovlivněn zmíněnou buddhistickou literaturou učil ji své četné žáky.“⁴ Doležal vykládá bdění jako „cestu bdělého vědomí, realizovaného v přítomném okamžiku – toho Teď.“⁵

Drtikol čerpal buddhismus nejen z někdejší Meyrinkovy Theosofické společnosti (lóže Zum blauen Stern), jíž byl svého času také členem, ale i přímých překladů původních buddhistických textů, které později sám překládal z němčiny. Vedle toho je v jeho cestě vidět také vliv Weinfurterovy křesťanské mystiky a jeho Psyché – spolku praktických mystiků, ale i hermetismu Universalie. Přesto bylo jeho pojetí a podání zcela osobité a odlišné, vycházející z vlastní zkušenosti s dosažením nejvyššího cíle – osvobození, nirvány, poznání. Díky tomu se toto společenství, de facto jako jedno z našich nejstarších meditačních spolků, mohlo v životaschopné podobě dochovat dodnes.

Doposud však bylo Drtikolovo buddhistické učení zahaleno tajemstvím. Nebylo známo, odkud se vzalo, jaké byly jeho zdroje a doba vzniku. Tato práce má deskriptivní charakter, ale pro její přípravu byly provedeny analýzy dobových textů. Během několika posledních let jsme provedli důkladné studium dobových zdrojů, našli jsme pro toto téma zásadní, byť opomíjené zdroje, následoval jazykový rozbor a nyní Vám, jako cíl naší práce, můžeme vůbec poprvé, přinést přelomové a zajisté i překvapivé výsledky našeho studia – o vzniku, původu a ovlivnění československého buddhismu, ve stručném výňatku podstatných fakt.

ČESKOSLOVENSKÁ ZAČÁTKY

Československá buddhistická tradice přímo vychází z esoteriky a hermetismu. Od svého počátku je spojena s Theosofickou společností a do značné míry vázána na osobnosti z ní vycházející a také literaturu. Tento trend můžeme u buddhistických skupin a společenství sledovat dodnes. Byla spojena s mystickým a jógickým hledáním smyslu života, štěstí či vysvobozením, což jí přináší gnostický charakter. Nebyla a dodnes není záležitostí víry, postrádá tedy mnohé náboženské prvky. Ačkoli první zmínky o buddhismu u nás nacházíme ve vědeckém díle indologa Čupra a další orientalisté jej dále studovali, buddhismus vyžaduje vlastní úsilí o dosažení spásy, úsilí, k němuž nestačí pouhé studium či romantický zájem. Prvním praktikem byl proto až Gustav Meyer (později Meyrink) v rámci Theosofické společnosti založené roku 1891 v Praze, který se však od něj odklonil a vrátil až časem. Opomíjený Rudolf Máša (1880–1954), člen Československé obce buddhistické (sídlící tehdy v Oldřichově 5, Praha – Nusle) pobočky *Mahabodhi Society*, uvádí: „Československá obec buddhistická je, jak z obsahu této knížky zajisté každý

3 ŠTEKL, E.: *Síla moudrosti*. Praha: DharmaGaia, 1994. s. 92.

4 SCHEUFLER, J.: *František Drtikol a jeho doba. Cesta 7/1992*. Také in: Doležal, S. (ed.), *František Drtikol – Duchovní cesta 1*. Druhé, rozšířené a upravené vydání. Praha: Svět. 2018. s. 251–259.

5 DOLEŽAL, S. (ed.): *František Drtikol – Duchovní cesta*. Praha: Svět. 2004, s. 7.

poznává, společností ryze etickou s pevně vytčeným světovým názorem a etikou, vyplývající z tohoto světového a jejím účelem jest, šířiti a uskutečňovati vše to, co z tohoto názoru a etických směrnic plyne. Proto obrací se hlavně na ony, vrstvy občanstva, již víru v pomyslnou autoritu překonali a jiných směrnic pro mravní soužití společenské nenalezli. K *Mahabodhi Society* připojila se Č. O. B. z těch důvodů, že významná tato společnost, jež má své odbočky téměř ve všech zemích světa, sleduje tytéž cíle a nikomu, ani jedincům, ani jednotlivým obcím nebrání ve svobodném vývoji a svobodném stanovení zásad na podkladě učení Buddhova.⁶

Totéž potvrzuje Bohn⁷: „Třetí obec (Západní buddhismus) nemůže nijak činiti újmy náboženským sdružením, u nás panujícím; obrací se k jednotlivcům, jako to činí mystika, majíc co činiti s podstatou náboženství lásky a milosrdenství, ne se zevními formami.“

Mášovu duchovní praxi však nemáme zdokumentovanou. Proto je, ovšem mylně, za prvního našeho buddhistu pokládán až Leopold Procházka (1879–1944), který však byl pro nedostatek praxe kritizován Patriarchou českého (resp. československého) buddhismu, Františkem Drtikolem (1883–1961). K buddhismu a jeho praxi se také hlásil Květoslav Minařík (1908–1974), jehož lze považovat za Drtikolova žáka, jak ostatně vyplývá z Minaříkovy autobiografické knihy *Kečara*.⁸ Zatímco Procházka se ve svém odkazu omezil na knižní propagaci buddhismu, kolem Drtikola a Minaříka bylo dostatek žáků, kteří v jejich meditační buddhistické praxi pokračovali a dokázali ji udržet až do současnosti.

THEOSOFICKÁ SPOLEČNOST

Zájem o theosofii (zkoumání možností, jak dospět k vnitřnímu zření Boha a ke znalosti všech souvislostí), západní esoterismus a náboženství Východu vedl Helenu Petrovnu Blavatskou (1831–1891) k založení Theosofické společnosti (spolu s Henry S. Olcottem v New Yorku roku 1875). Při pátrání po okultní moudrosti se Blavatská údajně setkala v Tibetu s vyššími duchovními bytostmi, tzv. mahátmy (velkými mistry, velkými dušemi). Ti jí pak zprostředkovali přístup do duchovního světa, jímž byl pak celý život Blavatské řízen. Mahátmové se údajně také podíleli na vzniku jejích spisů. Roku 1879 přesídlila Theosofická společnost do Indie (do Adyaru u Madrasu). Toto přesídlení s sebou neslo důraz na přechod od spiritismu k buddhismu, a zvláště po smrti Blavatské k hinduismu. Přetrvával samozřejmě zájem i o kabalou a jiné esoterní nauky. Hnutí se rozšířilo asi na 25 tis. příznivců a sekce této společnosti vznikly asi v 60 státech celého světa.⁹

Lesný¹⁰ uvádí: „V Evropě myšlenka novobuddhismu kypřila půdu jednak theosofická společnost a jednak někteří myslitelé a spisovatelé, kteří buď přímo upozorňovali na hloubku některých myšlenek v buddhismu aneb, dávajíce buddhismem

6 MÁŠA, R.: *Monotheismus, pantheismus, buddhismus. Základy a systém mravouky sociální*. Praha, 1923, s. 100.

7 BOHN, W.: *Buddhismus jako ethická kultura a náboženství vykoupení*. Klatovy, 1920, s. 204.

8 MINAŘÍK, K.: *Kečara – autobiografie mystika*. Praha: Canopus. 1997, s. 141–143.

9 VOJTÍŠEK, Z.: *Netradiční náboženství u nás*. 1. vyd. Praha: Dingir, 1998, s. 35.

10 LESNÝ, V.: *Duch Indie*. Praha. 1927. S. 145. Srov.: LESNÝ, V.: *Buddhismus*. Praha, 1948, s. 412n.

na sebe působiti, přijímali ve svém tvoření literárním některé zásady buddhistic-
ké.“

Také Weinfurter ve svých pamětech dokládá zaměření Theosofické společnosti na buddhismus: „Místo křesťanství propagovala Blavacká buddhismus, který se proto na Západě dosti rozšířil.“¹¹

A dále: „To bylo pro nás jakousi sprchou. Počali jsme měniti své názory o křesťanské Cestě, kterou jsme podceňovali, zvláště vlivem spisů H. P. Blavacké, která prohlásila mnohokrát, že křesťanství je náboženství méněcenné – ba bezcenné a že jen buddhismem lze dosáhnouti nejvyšších cílů.“¹²

Lesný¹³ dodává: „Ovšem základy Theosofické společnosti nejsou zbudovány na starém buddhismu. Helena Blavacká prohlašovala, že pravý buddhismus je znám tajná nauka jen zasvěcencům. Ve svých čerpala hlavně z pozdějšího buddhismu a proto má učení theosofické onen mystickookkultní ráz.“

TAJNÁ LÓŽE ZUM BLAUEN STERN

Koncem 19. století přinesl baron Adolf Leonhardi (1856–1908) na naše území – nejprve do Českých Budějovic, následně i do Prahy – první novodobou podobu praktického esoterního duchovního života. Ačkoli duchovní cvičení a na jejich základě i duchovní život byla po staletí praktikována za zdmi klášterů, v této podobě sice zůstala, avšak do jaké míry, lze jen těžko soudit, neboť tyto zdi z praktických důvodů nepřekračovala. Pokud se tak stalo, následovala persekuce ze strany inkvizice a tato profanace byla okamžitě likvidována. Možná i proto, a ze zažitého strachu, zůstával duchovní život vyjma exoterní formy katolické víry dlouho pouze v rysech esoterních, skrytých a skrývaných, většinou tajných, někdy i pod pohrůžkou ztráty života. Přelomovým rokem pro příchod praktické esoteriky do Zemí koruny České byl rok 1891 a založení *Zum Blauen Stern* – pražské pobočky vídeňské Theosofické společnosti. V této lóži byl nejen výše zmíněný Leonhardi, ale například také pozdější spisovatel, mystik a buddhista Gustav Meyrink (1868–1932, vl. jménem Meyer), Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer, básnická hvězda přelomu století Emanuel Lešetický z Lešehradu, či Karel Weinfurter. Tato lóže a její pozdější napojení na křesťanského mystika Friedricha Mailändera¹⁴ pak byla první možností setkat se s praktickým návodem na duchovní cvičení a praktický duchovní život.

BUDDHISMUS V ČESKÝCH ZEMÍCH

„Buddhismus v Česku podobně jako v jiných zemích západní civilizace zůstává záležitostí malého počtu lidí. Nemá zatím tendenci stát se masovým náboženstvím. Přitom se ale tradiční náboženství těchto zemí (různá křesťanská vyznání) stávají také záležitostmi menších uzavřených skupin. Je spíše otázkou času, kdy

11 WEINFURTER, K.: *Paměti okultisty*. Praha: Jos. R. Vilímeck, 1933, s. 63.

12 WEINFURTER, K.: *Paměti okultisty*. Praha: Jos. R. Vilímeck, 1933, s. 87.

13 LESNÝ, V.: *Duch Indie*. Praha, 1927, s. 147.

14 NAKONEČNÝ, M.: *Novodobý český hermetismus*. Praha: Vodnář, 1995, s. 227.

budou křesťanství a buddhismus souměřitelné. Podle šetření dr. Petra Saka, vystihujícího českou situaci v letech 1992 a 1993, se buddhismus umístil na žebříčku hodnocených ideových směrů relativně úspěšně spolu s jógou, transpersonální psychologií a hnutím New Age, zejména v tom smyslu, že jeho vliv nejvíce pocítuje, resp. se s ním ztotožňuje, nejmladší skupina respondentů. Někdo by se mohl domnívat, že je za tím romantismus mládeže a věkově podmíněná vzpoura proti etablovaným náboženským institucím. Tento vliv prý později ustoupí. Neustále rostoucí počty buddhistických center a buddhistických knih nabízejí jinou prognózu.“ Takový stav konstatoval a předvídal Štampach¹⁵ už v roce 1998 a jeho předpověď se neustále naplňuje, jak ukazují výsledky Sčítání lidu, domů a bytů v letech 2001 (6 817 osob) a 2011 (6 101 osob). Připomeňme, že Česká republika má jen mírně se zvyšující stav populace cca 10,5 mil. obyvatel.

ODHALENÉ TAJEMSTVÍ INDICKÉ JÓGY

V roce 1908 vychází pozoruhodná kniha, která má v našich zemích mnohá prvenství. Mimo jiné proto, že jako vůbec první kniha v češtině rozebírá existenci a cvičení čakramů. Jedná se o *Tajemství indické jogy* (1908), kde je jako autor signován S. I. Hermes. Autor neuvádí zdroje informací v knize obsažených. Toto jméno užíval jako pseudonym Otakar Griese, theosof a přední český (přesněji moravský) hermetik své doby. Otakar Griese se ostatně k autorství doznal v knize *Kosmoskop, jeho význam a užití v okkultní praxi* (1920) v části, v níž odvolává dříve tvrzený význam praxe kundalíní-jógy.¹⁶

V následujících desetiletích se vynoří ještě minimálně čtyři další neúplné, ale přepracované a v rozebíraných částech rozšířené verze. Jedna zkrácená verze formou samizdatu kolujícího pod názvem *Univerzální hermetický výcvik* bez uvedení autora. Později se uvažovalo, že *Univerzální hermetický výcvik* byl rozpracován některým z Grieseho žáků, ale pravděpodobným autorem je i sám Griese. Další verze textu vycházely v časopisech *Isis* a *Paracelsi*, zde byl jako autor signován prozatím neidentifikovaný p. Horký.

A v neposlední řadě nalezneme tato cvičení také v dodatku (nazvaném *Dechová cvičení Ramačaraky*) autora této práce v knize *Učení Fráni Drtikola – Od čakramů k nemyšlení*.¹⁷

Druhá, ještě kratší verze, vycházela v časopise *Logos* jako *Kurs praktické magie* právě pod pseudonymem S. I. Hermes.

Kniha, míněna ta původní z roku 1908, je pozoruhodná nejen obsahem, ale také (a pro tuto práci – právě) formou. Fakt, že je psána stejným jazykem, který používal Fráňa Drtikol, by bylo možné přisoudit době vzniku. Nicméně, kniha užívá stejných jazykových prostředků, výrazů a termínů, které jinde než u Drtikola ani v té době, a následně v *Učení Fráni Drtikola*, nenalezneme. Rozebírá pojmy Vytrvalost a Trpělivost¹⁸ jako podmínky duchovního vývoje. Jenomže dalším a nikoli

15 ŠTAMPACH, O. I.: *Buddhismus v českých zemích*. Praha: Dingir, 1998, č. 4, s. 11–15.

16 GRIESE, O.: *Kosmoskop, jeho význam a užití v okkultní praxi*. Přerov, 1920, s. 10.

17 LÍPA, J.: *Učení Fráni Drtikola – Od čakramů k nemyšlení*. Praha: Svět, 2014, s. 87–95.

18 HERMES, S. I.: *Tajemství indické jogy*. Žižkov, 1908, s. 7–8.

posledním slovem a praxí vyskytující se právě a jen u těchto dvou jmenovaných je „nemyšlení“,¹⁹ termín, který čeština dodnes nezná a zcela nepřijala, natož jeho praxi. Kniha rozvíjí jak vnitřní „psychický dech“, později známý právě a pouze z Drtikolovy praxe a jeho Učení, tak i samotnou kundalíní a její probuzení.²⁰ A mohli bychom pokračovat...

Jenomže to není zdaleka vše. Další „náhodnou podobností“ jsou použítá dechová cvičení. Ta Grieseho jsou velice podobná těm, které doporučoval Drtikol ze svých výpisků, dle pozdějších žáků údajně z Ramačarakovy *Vědy o dechu*, atd. Při bližším zkoumání zjistíme, že jde skutečně o jiný překlad knihy Yogi Ramačaraky *Yogiü indických věda o dechu*, která byla později přeložena a vydána Milošem Maixnerem roku 1923.

Griese ji mohl přeložit i proto, že Yogi Ramačaraka (William Walker Atkinson 1862–1932) ji pod názvem *The Hindu-Yogi Science Of Breath – A Complete Manual of the Oriental Breathing Philosophy of Physical, Mental, Psychic and Spiritual Development* vydal již roku 1903. Ale nejen to, ony pozdější, různé zkrácované či rozváděné verze jsou právě Grieseho upraveným překladem podstatného obsahu Ramačarakovy knihy. Navíc, Ramačarakova kniha byla také onou první knihou o jogické pránajámě, již měl k dispozici Květoslav Minařík.

Grieseho knihy a překlady (jako *Kosmoskop, jeho význam a užití v okkultní praxi*, 1920, či překlad O Hašnu Hara *Praktický jóga* 1920) však používají další termín typický pro Drtikola – mužský rod slova *čakra* – *čakram*, který byl později používán také hermetiky, avšak dost možná, že po vzoru Grieseho a Drtikola. Čakramy začal Drtikol pravidelně cvičit patrně v letech 1923–1924, ale zkoušet je jistě mohl i dříve. Mimochodem Karel Weinfurter ve své knize *Ohnivý keř* (1923) i všech dalších používá ženský rod – *čakra*.

Je tudíž zcela nesporné, že tato kniha, a sám Griese obecně, měla zcela zásadní vliv nejen na Drtikola a Minaříka, ale celý rozvoj československého buddhistického smýšlení či jinak řečeno československé školy buddhistické, která tak měla nejen esoterní základy, ale i samotný obsah, obojí vycházející z jógy.

Fakt, že československý buddhismus a jeho protagonisté byli ovlivněni jógou a jejími technikami, jako je pránajáma (o níž pojednává výše zmíněná kniha), dokazuje i pojetí Gustava Meyrinka, který své fyzické postižení na základě onemocnění cukrovkou přičítal právě zadržování dechu při praxi pránajámy.

DRTIKOL – HERMETIK

Je tudíž zjevné, že podobnost nebude čistě náhodná, ale že jsme právě dokázali nejen jeden ze zdrojů Učení Fráni Drtikola, ale i samotného prvorepublikového buddhismu, jímž je tudíž hermetismus. Je proto zřejmé, že tzv. esoterní formy buddhismu neodešly z našich zemí s Meyrinkem, který je přinesl v rámci Theosofické společnosti, ale rozvíjely se dále. Ostatně sám Drtikol byl členem theosofické

19 HERMES, S. I.: *Tajemství indické jogy*. Žižkov, 1908, s. 22.

20 HERMES, S. I.: *Tajemství indické jogy*. Žižkov, 1908, s. 57–58.

společnosti. Později také *Psyché* – spolku praktických mystiků a nakonec i společnosti československých hermetiků *Universalialia*.

Právě v *Universalii*, v časopise *Logos*, vydává Drtikol roku 1938 pod pseudonymem Christoforus Drtikol své překlady stěžejních textů tibetského buddhismu *Jóga Velkého symbolu* (6/1938) a *Jóga prázdnoty* (7/1938). V témže roce vydává taktéž v *Universalii* Alois Trčka pouze mírně upravený Drtikolův překlad knihy *Bardo Thödol – Tibetská kniha mrtvých*.

Zajímavé ovšem je, že právě jméno Christoforus se nenalézá v seznamech mezi řádovými jmény *Universalie*. Pochází tedy odjinud. Určitou indicií by mohla být kniha Pierra de Lasenic *Magie sexuální*, na které se dle některých pamětníků Drtikol také podílel. A nejen na ni, údajně se podílel i na praxi systému *New Eulis*.²¹ Lze tudíž předpokládat, že mohl být členem Lasenicova *Horev-klubu*. Také v této knize používá autor popis umístění čakramů, byť bez tohoto názvu. Případně by jeho řádové jméno mohlo pocházet i zcela odjinud, např. z vnitřní iniciace.

O čakramech mluvil i jiný hermetik spolupracující s Drtikolem – PhDr. Jan Kefer, pro jehož knihu *Syntetická magie* vytvořil Drtikol obálku.

Samotná předválečná *Universalialia* bylo také jedno z mála míst v Československu, kde byl přednášen, studován a publikován tibetský buddhismus. K tomuto se v té době akademici ještě nedostali. Ačkoli první zmínka o lamaismu je ve *Slovníku naučném*, první české encyklopedie sestavené F. L. Riegerem v letech 1860–1874 rozsáhlý termín *lamaismus* napsaný Jakubem Malým (1811–1885)²² více je rozebírán až v knize Františka Žilky *Dějiny světových náboženství* (1924) mnohem více jej pak rozebírá až Dr. Vincenc Lesný v knize *Buddhismus*²³ roku 1948, tedy deset let po Drtikolovi a Trčkovi.

OVLIVNĚNÍ DRTIKOLA – OVLIVNĚNÍ BUDDHISMU

Drtikol a jeho buddhismus vycházel z Theosofické společnosti, již byl Drtikol členem. O jeho členství se dochovaly záznamy v interních materiálech společnosti.²⁴

Samotný československý buddhismus vycházel z theosofie a hermetismu. Gustav Meyrink psal v roce 1893 Juliu Zeyerovi: „I já se prostřednictvím ducha pracoval k esoternímu buddhismu a v každém případě jsem seznal, což je nám všem jasné, že v něm lze nalézt více perel než kde jinde.“²⁵

Dnes jsme ovšem také prokázali vědomé a dobrovolné ovlivnění Griesem (viz výše).

21 KALAČ, P.: *Stručná historie české esoterické scény od konce 19. století do roku 1989*. Praha: 2008. [on line], [cit. 2018-09-01], dostupné z: <http://www.dcch.grimoar.cz/>.

22 ROZEHNALOVÁ, J.: Czech Perspectives on Buddhism, 1860–1989. *Journal of Religion in Europe*, 1 (2008), s. 156–181.

23 LESNÝ, V.: *Buddhismus*. Praha, 1948, s. 362n.

24 Fond Československé společnosti theosofické v SOAP.

25 KALAČ, P.: *Neznámá „okultní“ korespondence Julia Zeyera s Gustavem Meyrinkem a Karlem Weinfurterem* *Logos* 2015, s. 109.

Samostatný případ je filosof Ladislav Klíma. O něm se dlouho spekulovalo, že Drtíkola ovlivnil, neboť byly v jeho pozůstalosti nalezeny „vzájemné“ dopisy a jejich filosofie byla elice blížká a podobná. Erika Abrams, autorka knih *Ladislav Klíma – Sebrané spisy I–IV* toto vyvrací s tím, že dohledala jiného adresáta. Nicméně, máme za to, že tentýž text, dopis či část své přednášky mohl Klíma poslat více lidem, podobně jako to činí mnozí současní vědci.

Drtíkolův buddhismus byl tak jednoznačně neobuddhismem. Určitou dobu byl v přímém kontaktu s Dr. Ing. Leopoldem Procházkou, ale byli spíše v opozičním postavení, nespolupracovali, vzájemně se poučovali o správné buddhistické praxi. V podobné pozici byl Drtíkola ve společnosti Psyché k Weinfurterovi, ač se původně přátelili, a nakonec Weinfurter docházel k Drtíkolovi.

Jiří Scheufler²⁶ později uvádí: „Drtíkola správně pochopil cestu bdělého vědomí hlásanou Meyrinkem a ovlivněn zmíněnou buddhistickou literaturou učil ji své četné žáky.“ Existují dokonce doposud nepotvrzené domněnky, že roku 1927, stejně jako Meyrink, přijal Trojí Útočiště a stává se tak oficiálně buddhistou.²⁷

Drtíkola byl v kontaktu s akademiky, od nichž získal nové překlady a studie o buddhismu (z pera Rosenberga, Ščerbatského či Wallesera, apod.), a tyto sám přeložil do češtiny a přinesl tak jako první významné texty mahájány a vadžrajány. A právě v Universalii, kromě soukromých schůzek ve vile na Spořilově, byly tyto texty dále studovány.

Zde jsme naznačili pouze střípky, které jsou ovšem ověřitelné a potvrditelné. Dalším takovým je jednou z mála vlastních komplexních prací z pera Fráni Drtíkoly – Dopis „*Milý bratře*“,²⁸ který je jak odkazem, tak i popisem Drtíkolova pojetí duchovna. Je však psán formou a jazykem hermetismu a je v něm patrný synkretismus, který se prolínal celým Drtíkolovým dílem, a na který vzpomínali i jeho žáci jako na umění srovnávání a znalosti různých filosoficko-náboženských systémů. Také jeho žáci měli k hermetismu sklony. Bedřich Hejhal vytvořil ze svých žáků tajné společenství a jeho dvoudílná kniha *Breviř o nového člověka* (1945 a 1947) je hermetickým traktátem. Další hermetický traktát napsal v roce 1952 jeden z Drtíkolových žáků – František Hein – pod názvem *Otec všech*, který se dodnes šíří samizdatově.

Vyvrátit naopak musíme údajný vliv Rudolfa Steinera a jeho antroposofie, která buddhismus ani neobsahovala, a dokonce jej odmítala. Jediný zdroj tvrdící vztah Drtíkoly k antroposofii je Karel Funk, avšak jeho teorii léta vyvracel Drtíkolův žák Evžen Štekl (1993 po vydání Funkovy knihy *Mystik a učitel František Drtíkola až do své smrti r. 2001*) s tím, že se jedná o nepodloženou, vymyšlenou a podvrženou informaci, která měla posloužit pouze k legitimizaci Funkova pojetí duchovna vycházejícího právě z antroposofie. (Sám Funk se od svého počátečního zájmu o buddhismus odvrátil už v roce 1977.)

26 SCHEUFLER, J.: *František Drtíkola a jeho doba*. Cesta 7/1992. [online]. In *Síla moudrosti*. [cit. 2018-09-26]. Dostupné z: http://arahat.unas.cz/cs/texts/scheufler_fd_cs.pdf

27 Srov.: SAVICKÝ, N.: *Doslov*. In MEYRINK, G.: *Hašiš a jasnozřivost*. Praha: Volvox Globator, 1993, s. 60.

28 DRTÍKOLA, F.: *Milý bratře*. In DOLEŽAL, S. (ed.), *František Drtíkola – Duchovní cesta*, Praha: Svět, 2004. s. 255n.

To vše dokládá nejen vliv hermetismu na začátky buddhismu v Československu, ale i to, že náš buddhismus z hermetismu (esoteriky) přímo vycházel a jeho kořeny, i přes protest Rudolfa Máši či Dr. Ing. Leopolda Procházky, jsou právě v onom Meyrinkově „esoterním buddhismu“. Ostatně i Lesný²⁹ uvádí: „Vadžrajánam bylo považováno za učení tajné a hodící se pouze pro úzký kruh zasvěcenců.“ Lesný tedy mluví o esoterní části buddhismu. A theosofie, která tuto formu buddhismu přinesla, bývá často řazena pod hermetismus.³⁰

BUDDHISMUS PŮVODNÍ VS. ESOTERNÍ

„Z původní pozitivistické nauky Buddhovy zbylo nám ovšem velmi málo, neboť nakupily se na ní během věků pod vlivem starších škol indických (Sankhja a Joga) odchýlné názory filosofické a vlivem učení joginského hlavně názory esoterní, které vnesly do původního buddhismu směr naprosto protichůdný. Tak vyvinuly se vedle zdegenerovaného, modlářského buddhismu, který stojí k nauce Buddhově a v podobném poměru jako katolicism ku křesťanství, dva mohutné, značně protichůdné směry, nichž jeden vykládá buddhism jako nauku esoterní, obestřenou záhadami života záhrobního a připouštějící i staré učení indické o putování duší známé z Upanišad a z Jógy, kdežto druhý, opírající se o zásady obsažené v jižní sbírce písemnictví buddhistického, zvané „Tipitakam“, hledá původní k závěru, že učení, které Buddha hlásal, nemá nic společného s naukami esoterními a vědami hermetickými, nýbrž, že jeho jediným účelem jest, vésti člověka mravními zásadami k samostatnosti myšlení a jednání a vypěstiti v něm mravní charakter, opřený o sílu poznání, či jinak řečeno, o sílu vlastního nezlomného mravního přesvědčení, vyplývajícího z poznání pravdy.“ Uvádí Máša,³¹ který o buddhismu severním – mahájáně a vadžrajáně mluví jednoznačně jako o „esoterním“.

OVLIVNĚNÍ NĚMECKÝMI ŠKOLAMI

Kromě zakladatelů Theosofické společnosti Heleny Petrovny Blavatské a Henryho Steela Olcotta měli na vývoj theosofie a na našem území vliv také pozdější vedení společnosti Annie Besantová (1847–1933) a Charles Webster Leadbeater (1854–1934), ale také vídeňský Žid Friedrich Eckstein (1861–1939) či Němec Franz Hartmann (1838–1912).

Německé školy, německé prostředí a němečtí buddhisté měli na československý buddhismus zcela zásadní vliv, jako např. Hermann Oldenberg (1854–1920) a jeho kniha *Buddha. Jeho život, učení, společenství* z roku 1881, jíž ovlivnil také vídeňského rodáka K. E. Neumanna (1865–1915), který čtenářům zpřístupnil velkou část pálijského kánonu. Oba měli velký vliv právě na československé čtenáře. Mezi další patřili Němec Anton Gueth (1878–1957), který byl v roce 1907 ordinován pod mnišským jménem Nyanatiloka a jehož velmi důležitá kniha *Slovo Buddhovo*, přehled buddhistických nauk podle pálijského kánonu, byla v roce 1935 poprvé přeložena i do češtiny. Jedním z nejdůležitějších a nejaktivnějších evropských

29 LESNÝ, V.: *Buddhismus*. Praha 1948, s. 305.

30 Srov.: ŠTAMPACH, O. I.: *Hermetismus*. Praha: Dingir, 2004, č. 3, s. 86.

31 MÁŠA, R.: Předmluva. In STRAUSS, C. T. *Buddha a jeho učení*. Nulce, 1921, s. 6-7.

buddhistů byl německý neobuddhista Paul Dahlke (1865–1928), který spolu s pionýrem německého buddhismu Georgem Grimmem (1868–1945) ovlivnil i první buddhisty v českých zemích, uvádí Jiří Holba.³²

Tento vliv je ovšem vzhledem k blízkosti našich národů i podobnosti kulturního, historického i jazykového prostředí zcela pochopitelný.

Za vznik československého buddhismu (buddhismu v Československu) je přímo odpovědný Gustav Meyer (Meyrink), jak ostatně dokazuje tato práce. Jeho podoba byla esoterní a zdrojem byla Vídeňská pobočka Theosofické společnosti, jíž byl kolem I. sv. války členem i Drtikol.

Jinou podobu, avšak stále ještě neobuddhistickou, představoval ve svých pracích a praxi Dr. Ing. Leopold Procházka, který byl žákem německého neobuddhisty Paula Dahlkeho.³³ Avšak Procházkův buddhismus nepřetrval svého zakladatele, neboť neměl žáky. Jeho význam se tak projevil, kromě literární činnosti a vydávaných knih, především ovlivněním a finanční pomocí Nyanasattovi, prvnímu československému buddhistickému mnichu na Srí Lance.³⁴

V roce 1927 přijímá Meyrink (toho času již definitivně žijící ve Stuttgartu) buddhismus oficiálně, a existují indicie, že téhož roku tak učinil i Drtikol. Drtikolovo ovlivnění Meyrinkem jsme již shora prokázali, ale ono bylo dalekosáhlejší... Meyrink skrze Drtikola a jeho žáky ovlivnil celé další generace hledajících a duchovně usilujících. Ať už to byl Květoslav Minařík nebo další desítky lidí v Československu. Mezi přímé žáky, vedle Herberta Fritscheho, patřil také Čech Oldřich Neubert – jeden ze čtyř synů nakladatele V. Neuberta,³⁵ který vydával Meyrinkova díla, včetně onoho Fritscheho.

Fritsche, jakožto Meyrinkův pokračovatel, však svého mistra představil jako bílého mága.

Lze se důvodně domnívat, že na vydávání Meyrinových knih měl značný vliv právě Oldřich Neubert stejně, jako na jeho překladech, jak dokládá jejich dochovaná korespondence. S Meyrinkem byli přátelé od roku 1926 a Neubert byl „Vždy k pomoci nachystaným mecenášem a učenlivým žákem,“ říká Bor.³⁶

„Meyrink často cituje Buddhu (sebe sama považuje za buddhistu severního směru),“ upozorňuje Bor.³⁷

32 HOLBA, J.: *Fráňa Drtikol – Patriarcha českého buddhismu*. In LÍPA, J.: *Učení Fráni Drtikola – Od čakramů k nemyšlení*. Praha: Svět, 2014, s. 10–17., Srov.: HOLBA, J.: *Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích mezi první světovou válkou a sametovou revolucí v roce 1989*. In HONZÍK, J.: *Jednota v rozmanitosti – Buddhismus v České republice*. Praha: DharmaGaia, 2010, s. 32–35.

33 PROCHÁZKA, L.: *O vědomém jevu osobnostním*. Plzeň, 1928, s. 4.

34 TRÁVNÍČEK, Z.: *Leopold Procházka – první český buddhista*. Brno: Masarykova Univerzita, 2002, s. 32.

35 BOR, D. Ž.: *Bdělost, toť vše. Gustava Meyrinka cesta k nadsmyslnu*. Praha: Trigon, 2002, s. 294.

36 BOR, D. Ž.: *Bdělost, toť vše. Gustava Meyrinka cesta k nadsmyslnu*. Praha: Trigon, 2002, s. 296.

37 BOR, D. Ž.: *Bdělost, toť vše. Gustava Meyrinka cesta k nadsmyslnu*. Praha: Trigon, 2002, s. 222.

Ne každý v dnešní době ví, že Drtikol přeložil z němčiny do češtiny několik knih o buddhismu a také pár mimořádně důležitých buddhistických textů. Jednalo se například o Walleserův překlad Nágárdžunova hlavního díla *Mádhjamikaśāstra* (*Traktát o střední cestě*), jenž vyšel v Heidelbergu v roce 1911. Dále Drtikol přeložil Walleserův překlad z roku 1914 vybraných částí *Aśtasahasrikápradžñá páramitásútry* a celé *Diamantové sútry*, jednoho z nejslavnějších a nejznámějších buddhistických textů vůbec. Dalšími Drtikolovými důležitými počiny byly překlady některých Buddhových rozprav a také dvou knih – *Problémy buddhistické filosofie* od významného, bohužel předčasně zemřelého ruského buddhologa Otto Rosenberga (1888–1919) a *Význam buddhistické nirvány* od světově proslulého indologa a buddhologa Fjodora Šterbatského (1866–1942), Rosenbergova učitele. Drtikolovy překlady kolovaly mezi lidmi ve velmi omezeném množství jako strojopisy a ovlivnily i některé velmi důležité postavy českého duchovního života 20. století, např. filosofa a básníka Egona Bondyho a mystika Květoslava Minaříka. Mezi Drtikoly žáky se řadili i známí mystici, manželé Míla Tomášová (1920–2001) a Eduard Tomáš (1908–2002).³⁸

Výběr a úroveň Drtikolových překladů byla na tu dobu zcela profesionální a můžeme říci, že odpovídala úrovni akademické, a to už proto, že při hledání podstatných textů, podle kterých následně praktikoval a překládal je pro své žáky, využíval svých kontaktů v zahraničí, jež mu umožňovaly dostat se k nejnovějším studiím a překladům z orientálních zdrojů. Řada jeho překladů tak pocházela z univerzit v Heidelbergu, Göttingenu, či Petrohradu, apod., kde působili profesori Ščerbatskoj, Rosenberg či Walleser. Jedná se o významná díla a práce mahájánového a vadžrajánového buddhismu a jejich výklad a popis. Na výše uvedených univerzitách však opět působí především Němci, což dokládá i jejich vliv tvrzený mimo jiné Bohnem³⁹ o vztahu mezi ruským a německým badáním v oblasti buddhismu.

DRTIKOL A MEYRINK

Drtikolovo ovlivnění Meyrinkem má však dalekosáhlý a možná i poněkud nečekaný dosah. Drtikol byl ovlivněn Meyrinkem doslova až do smrti, ba dokonce až za ní... Meyrink znal nejen význam bdění, ale také sušumny (tedy kundaliní-jógy) Meyrink „postupně poznává, že Zakuklenec (jehož popisuje a s nímž se jako s duchovním idolem ztotožňuje ve svých dílech) stojí v člověku zpřímá, že je naší míchou, naší sušumnou – a stojí-li člověk křivě, v takovém případě je od Zakuklence oddělen a nekryje se s ním.“⁴⁰ A nejen to. Zajímavou paralelu nacházíme i v Meyrinkově poslední vůli, a Drtikolově poslední vůli.

Meyrink žádal svou manželku: „...chci tu poslední temnou cestu projít s jasnou myslí a vědomě, a až bude po všem, nech mi prosím probodnout srdce – mám

38 HOLBA, J.: *Fráňa Drtikol – patriarcha českého buddhismu*. In LÍPA, J.: *Učení Fráni Drtikola – Od čakramů k nemyšlení*. Praha: Nakladatelství Svět, 2014, s. 13–14.

39 Srov.: BOHN, W.: *Buddhism jako ethická kultura a náboženství vykoupení*. Klatovy, 1920, s. 202.

40 BOR, D. Ž.: *Bděllost, toť vše. Gustava Meyrinka cesta k nadsmyslnu*. Praha: Trigon, 2002, s. 271.

strach ze zdánlivé smrti.“ Uvádí Bor.⁴¹ Jinde je konkretizováno probodnutí srdce jehlou.

A Drtikol napsal ve své poslední vůli vložené do obálky nadepsané Jarka (jméno jeho manželky): „Až umřu, nech mi dát silnou morfiíovou injekci.“ Ale také dodává „Slova, která jsem mluvil, ve Vás ať obživnou. – Jinak mne nikde nehledejte. – Jsem všude – také tedy ve Vás – v učení. –“⁴²

Teprve další generace po Drtikolovi, Minaříkovi a jejich žácích navazuje a vychází přímo z orientálních mistrů (jako např. Kolíbal, Marek, Holba či Komrska ze Seueng Sahna, Komrska později z Ole Nydhala a následně přímo ze 17. Karmapy, apod.).

Pokud by se ovšem potvrdilo, že Drtikol přijal Trojí Útočiště, nemuselo by se již jednat o neobuddhismus, ale o buddhismus, a dle všeho buddhismus tibetský. Ostatně právě k tomuto buddhismu se klonili jeho žáci (Štekl, Minařík či Tomáš, apod.), a právě v tomto buddhismu postupně přijímali Trojí Útočiště i Šteklův žáci. Tím by se touto naší nejstarší buddhistickou školou mazal rozdíl mezi neobuddhismem a buddhismem, který (nejen jako název) vznikl až v 19. století.

ŽÁCI FRÁNI DRTIKOLA

Drtikol měl kolem sebe řadu hledajících již v desátých letech 20. století, kdy se spolu s dalšími umělci, filozofy a veřejně činnými osobnostmi té doby setkávali v jeho prvním pražském ateliéru ve Vodičkově ulici. Ve 20. letech již můžeme mluvit o regulérních žácích, mezi něž patřili např. Bedřich Hejhal, Slávek Capouch, Míla Brožová, Jarmila Rambousková (později Drtikolová), J. Hešík či Jára Kočí. Ovšem teprve od začátku 30. let máme historicky doloženo, že hlavní aktivitou hledajících kolem Františka Drtikola byla buddhistická meditační praxe a mravo-filosofický systém způsobu života a životního stylu.⁴³

Od konce 30. let se pak postupně formuje skupinka žáků, která dala svým příkladem vzor pro další desetiletí. Jednalo se o žáky, jež učení Velikého Arhata, jak Fráňovi říkali, zůstali věrni, a kteří je předávali až do současné doby – Evžen Štekl, František Hein, Anna Soukupová, MUDr. Miloslav Mečíř, profesor Mlýnský či Rostislav Obšnajdr. Tito mají největší zásluhu na zachování jeho učení a odkazu, rozšiřování samizdatů jeho překladů, citací a promluv k žákům apod. Docházeli k němu i další významné osobnosti československé spirituality jako např. František Bardon, Jan Posker, profesor Miroslav Lžička či Zdeněk Jaroš.⁴⁴

Po celou dobu, až do svého odchodu r. 1961, byl Drtikol velice vyhledávaným duchovním mistrem nejen pro učení, jež předával svým žákům, ale také na základě

41 BOR, D. Ž.: *Bdělost, toť vše. Gustava Meyrinka cesta k nadsmyslnu*. Praha: Trigon, 2002, s. 313.

42 DOLEŽAL, S. (ed.), *František Drtikol – Duchovní cesta*, sv. 2. Praha: Svět, 2008, s. 187.

43 LÍPA, J.: *Patriarcha českého buddhismu: Fráňa Drtikol a jeho učení*. Praha: Dingir, 2016, č. 3, s. 77–80.

44 LÍPA, J.: *Patriarcha českého buddhismu: Fráňa Drtikol a jeho učení*. Praha: Dingir, 2016, č. 3, s. 77–80.

vlastních zkušeností pro ojediněle jasné vnímání a schopnost přiblížení především posledních etap duchovní cesty všem srozumitelným způsobem, často i prostými slovy bez odborné terminologie.⁴⁵

V 80. letech pak v předávání učení pokračuje především jeden z posledních tehdy ještě žijících žáků Fráni Drtikola – Evžen Štekl. V té době je v Praze hojně navštěvován hledajícími. Začátkem let 90. se kolem něho ustaluje poslední skupinka praktikujících, kteří dnes pokračují v jeho odkazu i po jeho odchodu... V současnosti, ve druhém desetiletí 21. století, se praxí tohoto učení zabývá na cca čtyři desítky lidíček z celého Československa, kteří jsou v kontaktu s žáky Evžena Štekla.⁴⁶

ZÁVĚR – DRTIKOLŮV ODKAZ

Zdrojem československého buddhismu, jehož nejvýznamnější postavou byl František Drtikol byla především jóga a hermetismus, společně s theosofickým neo-buddhismem.

Fráňa Drtikol, stejně jako jeho oblíbený tibetský buddhismus, pojímá dharmu jako celek (s praxí hínány, mahájány i vadžrajány). V jeho odkazu se však vždy jedná pouze o individuální meditační praxi jednotlivce v ústraní a její přenášení skrze bdění a jasné vědomí do běžného občanského života.⁴⁷ „Nejde teda prednostne o spiritualitu „skrotenu v cirkvách a náboženských spoločnostiach“ aspoň nie v prípade Drtikola, ide skôr o spiritualitu menej formálne a inštitucionálne integrovanú, bytostne ukotvenú v centre všetkého diania a prežívania“, jak říká Dojčár.⁴⁸

Učení Fráni Drtikola obsahuje všechny původní směry československého buddhismu. O zjevné a nenáhodné o podobnosti školy Učení Fráni Drtikola a Nauky Květoslava Minaříka mluvil Josef Studený na přednášce v Kostelci na Labem, 9.4.2005 a o sloučení obou škol na přednášce v Bystřici, na podzim roku 2005: „Předpokládám, že je jenom otázka doby, aby se obě ty VĚTVE – ta, kterou přinesl a uskutečnil těmi texty z Východu, z Tibetu Drtikol – a Květoslavova nauka, aby se sloučily. Je ta možnost. A myslím, že k tomu dojde, protože s představiteli tamté větve se stýkám a jsme dobře naladěni, souhlasně.“⁴⁹ K formálnímu, institucionálnímu sloučení obou větví nakonec (či prozatím) nedošlo, ačkoli to měl Josef Studený v plánu. Na základě diskusí s Janem Lípou vydal Studený na svých webových stránkách soubor Minaříkových dopisů nazvaný *Velká cesta*, pojednávající o bdění, a začal zařazovat do praxe svých pokročilejších žáků určité formy cvičení čakramů (tedy právě o základních praxích Učení Fráni Drtikola).

45 LÍPA, J.: Učení Fráni Drtikola. In HONZÍK, J.: Praha: *Jednota v rozmanitosti. Buddhismus v České republice*. Praha: DharmaGaia, 2010, s. 152–157.

46 LÍPA, J.: Učení Fráni Drtikola. In HONZÍK, J.: Praha: *Jednota v rozmanitosti. Buddhismus v České republice*. Praha: DharmaGaia, 2010, s. 152–157.

47 LÍPA, J.: Učení Fráni Drtikola. In HONZÍK, J.: Praha: *Jednota v rozmanitosti. Buddhismus v České republice*. Praha: DharmaGaia, 2010, s. 152–157.

48 DOJČÁR, M.: František Drtikol – spiritualita legendy dejín „československej mystiky“. [online]. *OSTIUM*, 2014, roč. 10. č. 3, [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: http://nakladatelstvisvet.com/cs/reference/reference_od_cakramu/ostium_c3_2014

49 STUDENÝ, J.: *Bystřice 2005, 2. část. Záznam přednášky*. In *Buddhové v Česku*. [online]. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: <http://www.buddhismusvcesku.cz/clanky/bystrice-2005---2.cast.html>

Na druhou stranu, k praxi Učení Fráni Drtikola přešla řada žáků Josefa Studeného, a tak ke sloučení de facto již došlo, aniž by si toho kdokoli všiml. Ostatně, bylo to předpovězeno.

Stejně tak v osobě a praxi jiného Šteklava žáka – Antonína Šlechty, který vydal kompletní dílo Leopolda Procházky, absorbovalo Učení Fráni Drtikola i jeho odkaz. Učení Fráni Drtikola se tak znovu stalo tím, čím vždy bylo – jednotnou Československou školou buddhistickou, která obsahuje všechny původní československé buddhistické směry.

Dodnes živým odkazem Fráni Drtikola předávaným jeho následovníky je zcela jednoznačně nalezení přímé cesty k osvícení. Zde ovšem můžeme také, vzhledem k „náboženskému“ dění posledních let, nalézt předzvěst budoucí podoby české spirituality směřující od institucionální religiozity k individuální spiritualitě.

LITERATURA:

BOHN, W.: *Buddhism jako ethická kultura a náboženství vykoupení*. Klatovy, 1920, 213 s.

BOR, D. Ž.: *Bdělost, toť vše. Gustava Meyrinka cesta k nadmyslnu*. Praha: Trigon, 2002, 350 s. ISBN 80-86159-39-6.

DOJČÁR, M.: František Drtikol – spiritualita legendy dejín „československej mystiky“. [online]. *OSTIUM*, 2014, roč. 10. č. 3, [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: http://nakladatelstvisvet.com/cs/reference/reference_od_cakramu/ostium_c3_2014

DOLEŽAL, S. (ed.): *František Drtikol – Duchovní cesta*. Praha: Svět, 2004, ISBN 80-902986-6-4.

DOLEŽAL, S. (ed.), *František Drtikol – Duchovní cesta, sv. 2*. Praha: Svět, 2008, 400 s. ISBN 978-80-87201-00-8.

DOLEŽAL, S. (ed.), *František Drtikol – Duchovní cesta 1. Druhé, rozšířené a upravené vydání*. Praha: Svět, 2018, 400 s. ISBN 978-80-87201-18-3.

DRTIKOL, F.: *Milý bratře*. In DOLEŽAL, S. (ed.), *František Drtikol – Duchovní cesta*, Praha: Svět, 2004. s. 255n.

GRIESE, O.: *Kosmoskop, jeho význam a užití v okultní praxi*. Přerov, 1920, 65. s.

HERMES, S. I.: *Tajemství indické jogy*. Žižkov, 1908, 86 s.

HOLBA, J.: *Fráňa Drtikol – Patriarcha českého buddhismu*. In LÍPA, J.: *Učení Fráni Drtikola – Od čakramů k nemyšlení*. Praha: Svět, 2014, s. 10–17.

HOLBA, J.: *Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích mezi první světovou válkou a sametovou revolucí v roce 1989*. In HONZÍK, J.: *Jednota v rozmanitosti – Buddhismus v České republice*. Praha: DharmaGaia, 2010, s. 32–35.

KALÁČ, P.: *Neznámá „okultní“ korespondence Julia Zeyera s Gustavem Meyrinkem a Karlem Weinfurterem* Logos 2015, s. 107–111. ISBN 978-80-87908-13-6.

KALÁČ, P.: *Stručná historie české esoterické scény od konce 19. století do roku 1989*. Praha: 2008. [on line], [cit. 2018-09-01], dostupné z: <http://www.dcch.grimoar.cz/>.

LESNÝ, V.: *Buddhismus*. Praha, 1948, 445 s.

LESNÝ, V.: *Duch Indie*. Praha, 1927, 171 s.

LÍPA, J.: *Patriarcha českého buddhismu: Fráňa Drtikol a jeho učení*. Praha: Dingir. 2016, č. 3, s. 77–80. ISSN 1212-1371.

LÍPA, J.: *Učení Fráni Drtikola – Od čakramů k nemyšlení*. Praha: Nakladatelství Svět, 2014, 112 s. ISBN 978-80-87201-08-4.

- LÍPA, J.: *Učení Fráni Drtíkola*, in HONZÍK, J.: Praha: *Jednota v rozmanitosti. Buddhismus v České republice*. Praha: DharmaGaia, 2010, s. 152–157. ISBN 978-80-7436-006-0.
- MÁŠA, R.: *Monothéismus, panthéismus, buddhismus. Základy a systém mravouky sociální*. Praha, 1923, 107 s.
- MÁŠA, R.: Předmluva. In STRAUSS, C. T. *Buddha a jeho učení*. Nusle, 1921, 71 s.
- MINAŘÍK, K.: *Kéčara – autobiografie mystika*. Praha: Canopus. 1997, 343 s. ISBN 80-85202-30-1.
- NAKONEČNÝ, M.: *Novodobý český hermetismus*. Praha: Vodnář, 1995, 267 s. ISBN 80-85255-85-5.
- ROZEHNALOVÁ, J.: Czech Perspectives on Buddhism, 1860–1989. *Journal of Religion in Europe*, 1 (2008), s. 156–181.
- SAVICKÝ, N.: *Doslov*. In MEYRINK, G.: *Hašiš a jasnozřivost*. Praha: Volvox Globator, 1993, s. 60.
- ŠTAMPACH, O. I.: *Hermetismus*. Praha: Dingir, 2004, č. 3, s. 84–87. ISSN 1212-1371.
- SCHEUFLER, J.: *František Drtík a jeho doba. Cesta 7/1992*. Také in: Doležal, S. (ed.), *František Drtík – Duchovní cesta 1*. Druhé, rozšířené a upravené vydání. Praha: Svět. 2018. s. 251–259.
- STRAUSS, C. T. *Buddha a jeho učení*. Nusle, 1921, 71 s.
- STUDENÝ, J.: *Bystrice 2005, 2. část. Záznam přednášky*. In *Buddhové v Česku*. [online]. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: <http://www.buddhismusvcesku.cz/clanky/bystrice-2005---2.cast.html> ŠTAMPACH, O. I.: *Buddhismus v českých zemích*. Praha: Dingir. 1998, č. 4, s. 11–15. ISSN 1212-1371.
- ŠTAMPACH, I. O.: *Prosycení božským vědomím*. In ŠTAMPACH, I. O.: *Tušili světelné záplavy*. Praha: Cherm. 2001, s. 265–290. 311 s. ISBN 80-86370-05-4.
- ŠTEKL, E.: *Síla moudrosti – interpretace učení Fráni Drtíkola*. 2. rozš. a dopl. vydání. Praha: DharmaGaia, 1994, 165 s. ISBN 80-85905-07-8.
- TRÁVNÍČEK, Z.: *Leopold Procházka – první český buddhista*. Brno: Masarykova Univerzita, 2002, 143 s. Proměny náboženství; sv. 2. ISBN 80-210-2950-1.
- VOJTÍŠEK, Z.: *Netradiční náboženství u nás*. 1. vyd. Praha: Dingir, 1998, 137 s. ISBN 80-902528-0-X.
- WEINFURTER, K.: *Paměti okultisty*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1933, 264 s.
Fond Československé společnosti theosofické v SOAP.